

УДК 377.112

Наталія Мачинська

ОБҐРУНТУВАННЯ СТРУКТУРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРАНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НЕПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Структура професійно-педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів є предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців. Питання професійної компетентності фахівця постає сьогодні у працях багатьох учених (О. Гура, С. Сисоєва, Л. Зеленська, І. Козич, Н. Баловсяк, А. Шишко, Г. Селевко, А. Хуторський). Проте проблеми професійної компетентності магістрів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю та її структури ще недостатньо висвітлені у сучасних наукових дослідженнях.

На основі аналізу різних підходів до інтерпретації поняття “педагогічної компетентність”, зокрема як складової професійно-педагогічної культури (С. Бондаревська, Т. Браже, Б. Гершунський, А. Піскунов та ін.), як характеристики професіоналізму та професійної компетентності майбутнього викладача (Л. Гур’є, В. Зазикін, М. Запрудський, Е. Зеєр, І. Зязюн, А. Марковата ін.), як категорії, що характеризує готовність до професійно-педагогічної діяльності (О. Дубасенюк, І. Колеснікова, А. Міщенко, Р. Стернберг та ін.), і визначається структура професійно-педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів.

Мета статті – на основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми обґрунтувати структуру педагогічної компетентності магістрантів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю.

В Україні з метою швидшої адаптації системи освіти до європейського освітнього простору, збалансування інтересів національних ринку освітніх послуг і ринку праці, підвищення якості й ефективності підготовки кадрів Кабінет Міністрів України затвердив Національну рамку кваліфікацій – основу вітчизняної системи стандартизації освітньо-професійної підготовки кадрів [8].

Опираючись на положення Національної рамки кваліфікацій, ми можемо стверджувати, що компетентність – це не специфічні предметні уміння та навички, навіть не абстрактні розумові дії або логічні операції, а конкретні, життєво необхідні людині будь-якої професії та віку. У нормативному документі визначено дев’ять кваліфікаційних рівнів, подано характеристику кожного з них за такими ознаками: знання, вміння, комунікація, автономність і відповідальність.

Перш ніж визначати структуру педагогічної компетентності магістрантів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю, ми спробуємо проаналізувати різні підходи до вирішення цієї проблеми у сучасних дослідженнях.

Л. Коваль, аналізуючи різні підходи до визначення структури професійної компетентності вчителя, звертає увагу на такі структури [4, с. 99-100]: І. Лернер, В. Краєвський та А. Хуторський професійну компетентність учителя розглядають як єдність когнітивної, операціонально-технологічної та особистісної складових; А. Маркова у структурі професійної компетентності виокремлює такі компоненти, як спеціальний, соціальний, особистісний та індивідуальний; С. Іванова структуру професійної компетентності майбутнього вчителя розглядає на основі діяльнісного підходу, кожний зі структурних елементів якої (спеціальний, соціальний та особистісно-індивідуальний) обов'язково поділяються на певні підструктурні елементи, спільною характеристикою для яких виступає педагогічна спрямованість особистості кожного педагога; О. Гура обґрунтував структуру психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу, яка представлена не лише змістовими (діяльнісними й особистісними) компонентами, а й механізмами і процесами їх генералізації та прояву (професійної самоорганізації), і на основі теоретико-практичного аналізу зазначених компонентів визначив структуру психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу [2, с. 305]: діялісно-рольовий компонент, що охоплює професійні знання, вміння, навички; процесуально-функціональний компонент, що визначається у вигляді трьох рівнів генералізації психічних процесів, проміжними утвореннями якої є індивідуально-психологічні властивості, здібності та професійні якості; механізми і процеси їх узагальнення та прояву (професійна предметна діяльність і мисленнева діяльність); умови і фактори свідомого її розвитку та прояву (професійна самосвідомість та професійна Я-концепція викладача вищого навчального закладу).

Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, як зазначає Р. Клопов, ґрунтується на структурно-компонентній моделі, що включає мотиваційний, процесуально-діялісний, інформаційно-компетентнісний компоненти. Мотиваційний компонент відображає систему показників, які характеризуються наявністю потреби у майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту отримувати професійно значущі знання з інформаційних технологій, внутрішньої потреби до досягнень у майбутній професійній діяльності, потреби максимально реалізувати свій творчий потенціал у процесі професійної підготовки та потреби у неперервній освіті впродовж життя.

Процесуально-діялісний компонент відображає ступінь застосування студентами електронних засобів навчального призначення у процесі

отримання кваліфікації фахівця фізичного виховання і спорту; створює сприятливі умови для формування потреби в необхідності пошуку, накопичення, оброблення і використання професійно значущої інформації у різних її формах і видах, застосовуючи інформаційні технології.

Інформаційно-компетентнісний компонент відображає рівень оволодіння студентами навичок застосування інформаційних технологій у процесі навчання, а також динаміку зміни рівня готовності майбутнього фахівця фізичного виховання і спорту до застосування інформаційних технологій у майбутній професійній діяльності та неперервній освіті [3, с. 256-259].

На основі аналізу рекомендацій Європейської комісії щодо універсальних компетенцій С. Сисоева віднесла до найважливіших педагогічних компетенцій, на формування яких має спрямовуватися підготовка викладача вищого навчального закладу непедагогічного профілю, такі [9, с. 9-11]: соціально-особистісні компетенції (розуміння ролі власної викладацької діяльності для соціально-економічного розвитку держави; здатність до викладацької діяльності; розуміння та сприйняття етичних норм поведінки стосовно інших людей; сформована система цінностей і мотивації до педагогічної діяльності; креативність, здатність до системного мислення; адаптивність і комунікабельність; толерантність і полікультурна грамотність); інструментальні компетенції (володіння основами педагогічної майстерності; здатність до писемної та усної комунікації державною та національною мовами, знання інших мов; володіння сучасними методами й інтерактивними технологіями навчання; використання програмних засобів та Інтернет-ресурсів; навички використання у навчальному процесі технологій, пов'язаних зі збереженням здоров'я); загальнонаукові компетенції (базові знання фундаментальних розділів педагогіки та психології в обсязі, необхідному для організації ефективної взаємодії зі студентами у процесі навчання та її спрямованості на цілісний розвиток особистості студента, зокрема інтелектуальний і творчий; методологічні знання; базові знання в галузі методики навчання, які необхідні для ефективного засвоєння навчальної дисципліни); професійно-педагогічні компетенції (загальні професійно-педагогічні: спрямованість навчання на професійний розвиток і саморозвиток студента, підготовка студента до навчання і професійного самовдосконалення упродовж життя; спеціалізовані професійно-педагогічні: професійна спрямованість змісту навчання предмета, інтегрування змісту навчального предмета з професійно орієнтованими дисциплінами).

Структура професійної компетентності вчителя математики розглядається С. Скворцовою як властивість особистості, що виявляється у здатності до педагогічної діяльності, а саме до організації навчально-

виховного процесу на рівні сучасних вимог; як єдність теоретичної та практичної готовності педагога (предметно-теоретичної та дидактично-методичної) до здійснення педагогічної діяльності; спроможність результативно діяти, ефективно розв'язувати стандартні та проблемні ситуації, що виникають у процесі навчання учнів математики [10].

Г. Копил визначає таку структуру професійної компетентності магістрів із міжнародної економіки: мотиваційно-ціннісний компонент (містить наявність інтересу до поглибленого вивчення фахових дисциплін; усвідомлення значущості компетенцій, безпосередньо пов'язаних з економічною діяльністю, для майбутньої професійної діяльності; прагнення до набуття конкурентоспроможних умінь і навичок); інформаційно-перцептивний компонент (містить здатність до компетентного сприйняття й аналізу професійно важливої інформації; здатність до запозичення кращих зразків підприємницької культури у вітчизняній і зарубіжній економіці); операційно-дієвий компонент (виявляється в умінні застосовувати набуті професійно важливі знання у професійній діяльності з оптимальною користю; реалізовувати пріоритетні компетенції, властиві галузі міжнародної економіки; компетентно спілкуватися з іноземними діловими партнерами, а саме: умінні розуміти позицію співрозмовника, налагоджувати довірливий контакт зі співрозмовником, створювати атмосферу діловитості, порозуміння, передбачати конфліктні ситуації та запобігати їм [5].

Оскільки основним структурним компонентом професійної компетентності магістрантів є мотиваційно-ціннісний, вважаємо за доцільне запропонувати визначення мотиву. Отже, мотив – це внутрішній стимул до діяльності, який пов'язаний із задоволенням потреб суб'єкта, що спонукається внутрішніми та зовнішніми умовами, викликає активність і визначає спрямованість діяльності [7, с. 20-21]. Сукупність різних мотивів формують поняття мотивації, яка формується та розвивається залежно від умов життя особистості та визначає спрямованість її активності.

С. Меркулова на основі аналізу поглядів різних вчених щодо структури компетентності виокремлює в ній такі компоненти: соціальна спрямованість; ціннісно-сміслові ставлення до діяльності; практико-орієнтована особистісна діяльність; ситуаційний характер як прояв особливостей конкретної професійної діяльності; особистісні якості, які сприяють оптимальній організації професійної діяльності [6, с. 164].

Компетентність визначають як сукупність здатностей до реалізації свого потенціалу (знань, умінь, досвіду) для успішної творчої діяльності з урахуванням розуміння проблеми, представлення прогнозованих результатів, розкриття причин, що утруднюють діяльність, пропозиції засобів

усунення цих причин, здійснення необхідних дій та оцінки прогнозованих результатів. У такому тлумаченні компетентності на перше місце ставиться не інформованість студента, а вміння вирішувати проблеми [1].

Підготовка магістрів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю здійснюється двома напрямками: перший спрямований на підготовку фахівців конкретної спеціальності та спеціалізації, другий передбачає підготовку магістрантів до виконання функцій педагогічної діяльності. Саме підготовка майбутніх магістрів як викладачів вищого навчального закладу передбачає формування у них педагогічної компетентності.

Щоб визначити структуру педагогічної компетентності магістрів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю, ми, спираючись на розуміння педагогічної освіти як цілеспрямованої діяльності, що передбачає систематичне оволодіння сукупністю психолого-педагогічних знань із метою формування на цій основі компонентів педагогічної компетентності, та враховуючи, що слухач магістратури в майбутньому повинен бути готовим до виконання функцій викладача вищого навчального закладу, на основі теоретичного аналізу та проведеного констатувального експерименту визначили такі компоненти педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу непедагогічного профілю: мотиваційно-ціннісний; професійно-педагогічний; професійно-особистісний; управлінсько-виховний; соціально-культурологічний; самовдосконалення.

Проаналізуємо кожний із компонентів педагогічної компетентності магістрів як викладачів вищого навчального закладу.

Мотиваційно-ціннісний компонент. У зміст даного компонента ми вкладаємо такі характеристики: це наявність сформованої системи цінностей і мотивації до здійснення педагогічної діяльності, що, на нашу думку, дуже тісно пов'язано з можливістю вибору напрямку професійної підготовки магістранта; це процес формування ставлення особистості до себе як до суб'єкта майбутньої професійної діяльності, а також усвідомлення змісту і необхідності виконання професійно-педагогічних функцій у конкретній соціально-економічній ситуації.

Професійно-педагогічний компонент передбачає: оволодіння магістрами як викладачами вищих навчальних закладів непедагогічного профілю сукупністю психолого-педагогічних знань, умінь, навичок; оволодіння необхідними професійними знаннями, вміннями і навичками з фаху; наявність інструментальних умінь, що забезпечує здатність аналізувати, синтезувати, порівнювати і співставляти, систематизувати, узагальнювати, генерувати ідеї, набувати знання, використовуючи вміння знаходити й опрацьовувати інформацію з різних джерел, володіння інформаційними засо-

бами і технологіями, володіння рідною та іноземною мовами; сукупність теоретичних знань, практичних умінь і навичок, досвіду майбутнього викладача, що дозволяють здійснювати пошукову (евристичну) діяльність.

У характеристику **професійно-особистісного компонента** ми вкладаємо такий зміст: розуміння ролі власної викладацької діяльності щодо підготовки майбутніх фахівців; розуміння та сприйняття етичних норм поведінки відносно інших людей; креативність; адаптивність і комунікабельність; наполегливість у досягненні якості навчання студентів із предмета; відповідальність за якість навчання студентів із предмета; якості, які сприятимуть становленню майбутнього професіоналізму магістранта як викладача вищого навчального закладу.

Управлінсько-виховний компонент відображає необхідність: формування ключових управлінських компетенцій, які характеризують здатність до управління навчально-пізнавальною діяльністю магістрантів; уміння прогнозувати, програмувати, планувати, організовувати та контролювати різні види робіт, а саме: навчально-виховну діяльність у студентських групах, навчально-виховний процес у вищих навчальних закладах різних типів; уміння визначати спільну мету та здійснювати пошук способів для її реалізації колективом викладачів; вміння запобігати конфліктам і виводити з них колектив; уміння грамотно оцінювати соціальні наслідки професійної діяльності; уміння давати експертний висновок щодо соціокультурної безпеки рішення; уміння виявляти готовність до співпраці з фахівцями із суміжних сфер, а також володіння навичками організаційно-управлінської діяльності; вміння аналізувати діяльність учасників навчально-виховного процесу, приймати рішення; вміння проявляти лідерські якості.

Соціально-культурологічний компонент відображає інтегральну характеристику особистості, яка: поєднує в собі здібності та готовність майбутнього викладача до оволодіння зразками культури і перетворення світу, базується на знаннях, умінях, досвіді соціально значущої практичної діяльності та цінностей; передбачає формування сукупності властивостей магістранта як компетентної людини культури інформаційного суспільства; визначається розвитком професійно-педагогічної культури як вищого показника сформованості соціально-культурного компонента; передбачає розвиток полікультурності, яка повинна проявлятися у толерантному, доброзичливому ставленні до представників різних національних і релігійних меншин, врахування їхнього менталітету та культурно-історичних особливостей розвитку в процесі їх підготовки.

Самовдосконалення відображає формування у магістра такої якості, як готовність до навчання впродовж життя, що забезпечує йому: форму-

вання та розвиток здатності до пошуку й оволодіння новими знаннями; здатність швидко реагувати на зміни, що відбуваються в галузі професійної діяльності, власному стилі діяльності та критичності мислення; готовність до самостійного прийняття рішення з широкого кола питань, відповідальності за прийняті рішення бути професіоналом у своїй галузі діяльності; володіння сучасними інформаційними технологіями для пошуку інформації; здатність аналізувати та добирати необхідну інформацію для збільшення ефективності організації навчального процесу в навчальних закладах різних типів; формування умінь перетворювати новітні теоретичні знання у необхідну практичну площину з метою підготовки фахівців різних напрямів; самостійне здобуття нових знань; постійне прагнення до професійного саморозвитку, самовдосконалення та самозбереження в ситуації швидкоплинності та швидкозмінюваності сучасного суспільства.

Таким чином, педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу непедагогічного профілю – це складна особистісно-професійна система якості, сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, яка відображає його знання, вміння, навички, особистісні якості, необхідні для продуктивної діяльності з реалізації змісту професійної підготовки майбутнього фахівця, завдань дидактичного, виховного, розвиваючого та інших напрямів. Саме тому ми зазначаємо, що педагогічна компетентність магістрів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю передбачає рівень їх педагогічної освіти, який визначається обсягом і якістю педагогічної підготовки.

1. *Болотов В. А.* Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / *В. А. Болотов, В. В. Сериков* // Педагогіка. — 2003. — № 10. — С. 45—51.
2. *Гура О. І.* Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект : монографія / *О. І. Гура*. — Запоріжжя : ГУ “ЗІДМУ”, 2006. — 332 с.
3. *Клопов Р. В.* Теорія і практика професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту із застосуванням інформаційних технологій : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / *Роман Вікторович Клопов*. — Запоріжжя, 2012. — 520 с.
4. *Коваль Л. М.* Потенціал історії як навчальної дисципліни в педагогічному навчальному закладі // Становлення майбутнього вчителя як суб'єкта цілісної педагогічної діяльності: соціогуманітарний вимір : [монографія] / авт. кол. *Блажевич Ю. І., Гамрецька Г. С., Кенц О. А., Коваль Л. М., Поліщук О. С., Савчук Н. С.* — Хмельницький : ХГПА, 2011. — С. 89—108.
5. *Копил Г. О.* Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з міжнародної економіки у процесі вивчення іноземних мов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / *Галина Олексіївна Копил*. — Житомир, 2007. — 246 с.
6. *Меркулова С. К.* К проблеме оценки компетентности / *С. Меркулова* // Высшее образование в России. — 2008. — № 2. — С. 163—165.

7. Педагогический словарь : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / [В. И. Загвязинский, А. Ф. Закирова, Т. А. Строчкова и др.] ; под ред. В. И. Загвязинского, А. Ф. Закировой. — М. : Издательский центр “Академия”, 2008. — 352 с.
8. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій / Постанова Кабінету Міністрів України № 1341 від 23 листопада 2011 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011>.
9. Сисоєва С. О. Педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу непедагогічного профілю / С. О. Сисоєва // Компетентнісний підхід у сучасній університетській освіті : збірник наукових праць. — Рівне : НУВГП, 2011. — С. 3—11.
10. Скворцова С. О. Формування професійної компетентності в майбутнього вчителя математики. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_autors_skvortzova_so/]

Стаття надійшла до редакції 21.08.2012

Н. Мачинская

Обоснование структуры педагогической компетентности магистрантов высших учебных заведений непедагогического профиля

В статье проанализированы различные подходы к обоснованию структуры профессиональной компетентности будущих специалистов разных направлений в условиях их подготовки в высших учебных заведениях; выделено и обосновано структурные компоненты педагогической компетентности магистрантов высших учебных заведений непедагогического профиля.

Ключевые слова: компетентность, педагогическая компетентность, магистрант.

N. Machynska

Substantiation of the Structure of Pedagogical Competence of Master's Degree Students of Higher Education Institutions of Non-Pedagogical Profile

The article analyses various approaches to the substantiation of the structure of pedagogical competence of future specialists of different spheres in the conditions of their training at higher education institutions. The author specifies and grounds structural components of pedagogical competence of Master's degree students of higher education institutions of non-pedagogical profile.

Key words: competence, pedagogical competence, Master's degree student.

Рецензент – доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник О. А. Лавріненко